

CVMC Coruxo

À esquerda, depósito de incendios e corta de eucaliptos e acacias no ano 1995. Á dereita, o mesmo punto xeográfico 20 anos despois.

CVMC Coruxo

À esquerda, corta de eucaliptos na pista de San Miguel (ano 1995). Á dereita, o mesmo lugar en 2015, nun treito do actual cortallumes verde.

integraban a Deputación Provincial de Pontevedra, Patrimonio Forestal del Estado e o Concello de Vigo. O principal obxectivo desta nova "cruzada" (así foi denominada naquel tempo) foi a apropiación dos montes comunais por parte do Estado e a repoboación masiva dos mesmos con piñeiros (*Pinus spp.*) e eucaliptos (*Eucalyptus globulus*), entre finais dos anos 40 e comezos dos 50 do pasado século. Pola súa parte, o Con-

comunal, tras loitar contra un proxecto de campo de golf que ameazaba a súa integridade. Tanto a Xunta Reitora como a primeira directiva da estreada Comunidade de Montes Veciñais en Man Común de Coruxo, apoiadas polo conxunto de comuneiros e comuneiras da parroquia, marcaron naquel ano as que serían as liñas mestras da xestión do monte comunal:

Como resultado da forestación masiva do franquismo, o monte transformouse nun monocultivo de piñeiro bravo e eucalipto, mentres os aproveitamentos tradicionais eran perseguidos

cello de Vigo introduciría unha terceira especie, a acacia negra (*Acacia melanoxylon*), que andando o tempo acabárase convertendo nun dos maiores quebradeiras de cabeza para as comunidades de montes de Vigo. Como resultado desta forestación masiva, o monte comunal transformouse nun monocultivo de piñeiro bravo e eucalipto, ao tempo que os aproveitamentos tradicionais (principalmente, a gandería extensiva) eran perseguidos.

O lume acontecido nos anos 70 destruíu esa repoboación, ao tempo que revelaba o comportamento pirófilo e invasor de eucaliptos e acacias. A comezos da década dos 90 -coa xestión forestal transferida á Xunta de Galicia desde os anos 80-, o monte de Coruxo estaba poboado basicamente por eucaliptos, piñeiros e acacias. A presenza de árbores autóctonas era testemuñal, estando confinadas en propiedades forestais de carácter particular ou *tomadas*.

Chegamos así ao día 19 de marzo de 1992, data na que os veciños e veciñas de Coruxo recuperamos por fin 243 hectáreas do noso monte

- Recuperación do bosque autóctono, substituíndo eucaliptos e acacias por frondosas caducifolias nas proximidades dos cursos de auga.
- Deseño e execución dun "cortalumes verde" composto por árbores autóctonas, nas marxes dunha pista forestal.
- Control e erradicación da acacia negra.
- Mantemento dun plantel fixo de traballadores/as locais.

A filosofía que inspirou a nova política forestal foi a procura dun equilibrio entre as funcións económica, social e ecolóxica do monte, reinvestindo a práctica totalidade dos ingresos na transformación do mesmo. Nestes primeiros anos, os monocultivos encontrábanse en plena produción, mais esta xeraba un elevado impacto ambiental e unha contorna ecolóxica moi pobre.

OS RESULTADOS 25 ANOS DESPOIS

Pasenñamente, o monte de Coruxo foi recuperando as estacións perdidas: as cores do outono, os cheiros da primavera, os cantos das aves... Á plantación de miles de castiñeiros, cerdeiras, bidueiros ou pradairos sucederíalle a de érbedos, acivros, capudres ou sobreiras. Plantas herbáceas como xenzás, serapias ou xacintos bravos aparecían como por arte de maxia nos claros liberados da sombra perpetua de eucaliptos e acacias. Numerosas especies de bolboretas, ferreiriños, gaios, petos e

outros moitos animais retornaban ao monte grazas á mellora do hábitat forestal. A biodiversidade crecía co paso dos anos, a vida abría camiño nun monte en pleno proceso de transformación.

Patricia Pereira, enxeñeira forestal que presta os seus servizos á CVMC de Coruxo, achéganos uns datos que nos permiten valorar a evolución do noso monte ao longo dos últimos 25 anos. En 1992 contaba con 95 hectáreas de eucalipto puro, máis outras 11 ha. mesturadas con acacia negra; o piñeiro ocupaba 90 ha e a acacia negra, 8 ha en masa pura (en realidade encontrábase estendida pola maior parte do monte, combinada con outras especies). As frondosas caducifolias tan só cubrían 6 ha (rexenerados naturais de carballos de escaso diámetro). Por último, existían aínda 12 ha de monte raso, testemuño da vexetación que tapizou o monte comunal até os anos 50 do pasado século.

Os últimos datos, de 2017, revelan que o piñeiral continuaba estabilizado nas 90 ha, o eucalipto descendía até as 75 ha, a acacia pura desaparecía do monte comunal e as frondosas autóctonas acadaban as 55 ha, avanzando 49 ha nos últimos 25 anos. As novas masas de árbores autóctonas están integradas ademais por 43 especies distintas de árbores e arbustos.

En paralelo á xestión forestal, a educación ambiental foi ocupando un lugar cada vez máis destacado como forma de proxección social da CVMC de Coruxo, dirixida á comunidade educativa en particular e ao público en xeral. Neste sentido, a Comunidade de Montes non estivo soa, pois contou coa colaboración de axentes forestais (como Luis Uriarte, ou os tristemente desaparecidos Trillo e "Quillo"), diversos colectivos (Areeiro, Maúxo e Matogueira) e asociacións ambientalistas como Fontaiña, Drosera e Hábitat. Moitas e moi variadas accións ambientais tiveron como escenario o monte comunal de Coruxo e o seu local social (xornadas ambientais, plantacións, construción de refuxios para a fauna, etc).

UN LUME QUE NINGUÉN AGARDABA

O día 15 de outubro de 2017, un lume sen precedentes no concello de Vigo calcinou 170 ha do monte comunal de Coruxo (o 73% do total). O incendio, orixinado na parroquia de Parada (Nigrán), asolou unha superficie superior ás 1.800 hectáreas, acadando solares non edificadas no propio centro da cidade de Vigo. O sinistro provocou a morte de 3 persoas, sumándose a outros grandes incendios forestais que naquela xornada fatídica calcinaron en Galiza máis de 50.000 hectáreas. O lume fora precedido por unha prolongada seca que esgotara as reservas de

auga do solo, nun día no que se produciu o temido aliñamento de factores do "triple trinta": humidade relativa inferior ao 30%, temperatura superior aos 30 °C e ventos que acadaron refachos de 80 km/h. A sorte estaba botada.

O lume entrou con grande virulencia desde Chandebrito (Nigrán), alimentado por unha masa practicamente ininterrompida de eucaliptos. Coa axuda do vento, estes aceleraron o avance do incendio provocando multitude de focos secundarios que prenderon nalgúns casos a distan-

Devolto á comunidade, o monte de Coruxo foi recuperando paseniñamente as estacións perdidas: as cores do outono, os cheiros da primavera, os cantos das aves...

cias de até 4 quilómetros do lume principal. O operativo de extinción de incendios -que se encontraba desmantelado na súa maior parte- interveu dous días despois; a UME, simplemente, non apareceu.

Moitas persoas viviron con espanto a chegada do lume ás mesmas portas das súas casas. Puideron observar así desde moi preto a extrema inflamabilidade de eucaliptos e piñeiros, e percibir o perigo que estas árbores poden representar para as súas propias vidas. Perigo que se estende á circulación de vehículos a través de áreas forestais: das máis de cen mortes por lume producidas por atrancamento no interior de vehículos, acontecidas en Galiza e Portugal desde o ano 2006, o 100% sucederon en vías coas marxes inzadas de eucaliptos ou piñeiros. Se

As frondosas autóctonas avanzaron 49 ha nos últimos 25 anos, en masas integradas por 43 especies distintas de árbores e arbustos

algunha consecuencia positiva tiveron estes incendios, foi a de abrir un debate arredor da política forestal, e da necesidade de dotarmos de franxas de seguridade poboadas por árbores autóctonas, que protexan os núcleos habitados e as vías de comunicación dos efectos catastróficos dos incendios forestais.

No monte de Coruxo, a resposta das distintas especies arbóreas ao

Á esquerda, imaxe actual dun encravado privado contiguo ao monte comunal, inzado de eucaliptos e acacias, que ilustra o estado no que se atopaba o monte veciñal en 1995, cando comezou a transformación da regueira. Á dereita, podemos ver o estado actual do monte comunal a só 3 metros de distancia da imaxe da esquerda.

À dereita da imaxe, frondosas intactas na zona central dunha regueira, rodeadas de eucaliptos e piñeiros queimados.

incendio foi desigual. Salváronse pequenas superficies cubertas por frondosas caducifolias, correspondentes a núcleos de repoboacións e rexenerados naturais de árbores autóctonas situados preferentemente en zonas de ribeira. Estes redutos deixáronos imaxes realmente sorprendentes de pequenas illas verdes rodeadas de monte queimado. Nas demais superficies poboadas por frondosas autóctonas, o lume acadou unha intensidade menor que en eucaliptais e piñeirais, destruindo en menor medida o *humus* do solo, permitindo a sobrevivencia dunha parte do banco de sementes, así como de moitos organismos da fauna edáfica, vitais para a futura recuperación do monte. As masas de frondosas autóctonas xogaron ademais un importante papel no control

Moitas persoas souberon da extrema inflamabilidade de eucaliptos e piñeiros, e percibiron o perigo que estas árbores poden representar para as súas vidas

dalgúns flancos do incendio. A pesar da súa xuventude, e con pouco máis de 20 anos de vida, estas árbores tiveron que enfrontarse a unha proba extrema.

E AGORA, QUE?

A pesar da magnitude do desastre, non houbo tempo para lamentacións. Cumpría actuar coa maior rapidez, pois os meses posteriores ao incendio resultan críticos para a futura rexeneración do monte. Nas semanas que sucederon ao incendio, a prioridade foi a estabilización do solo, con especial atención aos terreos que presentaban un maior risco de erosión. Afortunadamente, o incendio flameou as copas das árbores mais non as consumiu. A caída progresiva das follas secas formou unha camada protectora sobre o chan, que diminuíu o efecto das escorrentías na maior parte da superficie forestal. Os traballos de control da erosión centráronse nas áreas que naqueles momentos se encontraban deforestadas. Consistiron na cobertura superficial con palla, que se complementou con diversos tipos de barreiras de retención de sedimentos nas zonas cunha maior pendente, así como na cabeceira de varios cursos de auga. Para a realización destes traballos contamos coa axuda desinteresada de numerosos grupos de voluntarios/as e do Concello de Vigo.

Os eucaliptos e piñeiros afectados polo incendio serán cortados, pero as frondosas caducifolias beneficiaríanse dun tratamento distinto. Moitas delas -especialmente as de maior diámetro e que medraban de forma agrupada- están a mostrar signos esperanzadores de recuperación. Permanecerán no monte o tempo necesario para poder avaliar a súa evolución, estando prevista a aplicación neste caso de técnicas brandas de xestión que favorezan os procesos de restauración natural, como o mantemento de árbores mortas en pé, que entre outras cousas favorecerá a dispersión de sementes pola fauna.

Perímetro do incendio nas Chans da Lagoa. A plantación de frondosas caducifolias, de máis de 20 anos de idade, permitiu conter o flanco esquerdo do lume nesta zona.

Unha vez conclúan as cortas de piñeiros e eucaliptos, as masas de frondosas autóctonas -en proceso de recuperación- cobrarán un valor especial, pois constituirán oasis de vida rodeados dunha paisaxe desoladora. Mentres, na Comunidade de Montes de Coruxo xa se está a pensar en diversas medidas para as fases de rehabilitación e restauración do monte comunal:

- Redacción dun novo Plan de Ordenación Forestal.
- Ampliación das franxas de frondosas autóctonas actuais, coa incorporación de novas ribeiras fluviais.
- Configuración dun cinto protector do núcleo do monte comunal, así como das vivendas e principais infraestruturas.
- Control das especies exóticas invasoras (principalmente, *Acacia melanoxylon*).
- Creación dun viveiro forestal de árbores autóctonas, que funcionará como unha nova infraestrutura de educación ambiental.
- Implantación de medidas de xestión que favorezan a sobrevivencia e recuperación da fauna: refuxios de matogueiras, mantemento de frondosas mortas en pé, etc.
- Inventariado e rexistro gráfico da evolución da flora e da fauna.
- Recuperación de hábitats non forestais de especial valor (brañas, carrasqueiras húmidas de *Erica ciliaris*...).

CONCLUSIÓN

Reverter décadas de explotación produtivista do monte, reorientando a xestión cara un novo paradigma multifuncional é posíbel e economicamente viábel. Os comuneiros e comuneiras de Coruxo decidimos mudar as vellas inercias na procura dun monte ecoloxicamente sustentábel, e conseguimos manter este modelo ao longo de 25 anos. Pese ao terrible impacto que supuxo o incendio do 15 de outubro de 2017, estamos convencidos/as de que o traballo realizado non foi en van, pois o monte está en mellores condicións para unha máis rápida e efectiva recuperación.

Queremos compartir cos lectores e lectoras da revista Cerna a nosa experiencia, como achega ao debate xerado a raíz dos incendios do pasado ano. Porque non podemos deixar que se normalicen as mortes de civís nas estradas a causa dos incendios; porque sentimos que temos a obriga de velar polos montes dos nosos fillos e fillas e dos demais seres cos que compartimos o planeta; porque a natureza merece que escoitemos a mensaxe que nos trasladou unha longa noite de outubro. Grazas.

*Ruben Blanco Martínez é traballador forestal da Comunidade de Montes de Coruxo desde 2003, Técnico Superior en Educación e Control Ambiental, Naturalista e membro do colectivo Matogueira. Afonso Salvador Rodríguez González é bombeiro, traballador forestal e educador ambiental, Técnico Superior en Xestión e Organización de Recursos Naturais e Paisaxísticos e membro do colectivo Matogueira.